

Fredagen den 25 november

Kl. 10.00

Om den marinekologiska verksamheten vid Lunds universitet

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 17 november.

2 § Svar på interpellation 1988/89:42 om den marinekologiska verksamheten vid Lunds universitet

Anf. 1 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Margit Gennser har frågat mig om framtiden för den marinekologiska verksamheten vid universitetet i Lund.

Den 13 oktober besvarade jag i denna kammare en fråga från Rolf L Nilson rörande den marinekologiska forskningen vid universitetet i Lund. Jag redovisade då kortfattat hur regeringen handlagt frågan om den marina naturvetenskapliga forskningen, speciellt frågan om inrättandet av s.k. baslaboratorier för marin forskning. Jag anförde då bl.a. följande: "Med hänsyn till miljösituationen i haven är marinekologisk forskning ett mycket viktigt forskningsområde. Därför är det angeläget att finna en organisation som på bästa sätt utgör ett stöd för verksamheten. Det är med detta som utgångspunkt som vi kommer att behandla och ta ställning till UHÄ:s kommande förslag." Denna utgångspunkt gäller givetvis fortfarande.

Sedan detta frågesvar lämnades har UHÄ:s förslag om marina institut för naturvetenskaplig forskning inkommit till regeringen. UHÄ har utarbetat sitt förslag efter en relativt omfattande remissbehandling av den rapport som en utredningsman, professor Bengt-Owe Jansson, utarbetat med anledning av regeringens uppdrag.

Margit Gennser hänvisar i interpellationen till ett tidigare förslag från statskontoret och anför att "UHÄ har sedermera anslutit sig till statskontorets förslag". Jag vill emellertid ge en mer fullständig beskrivning av saken.

Statskontorets utredningsförslag "Baslaboratorier för marin naturvetenskaplig forskning" ingavs till regeringen våren 1986. I 1987 års forskningspolitiska proposition presenterade regeringen efter remissbehandling sitt förslag till uppbyggnad av baslaboratorier. Vid behandlingen av regeringens förslag anförde utbildningsutskottet i sitt betänkande 1986/87:26 följande: "Utskottet anser att förslaget om koncentration av den marina naturvetenskapliga forskningen till de tre föreslagna universiteten är väl avvägt."

Mycket har hänt sedan statskontorets förslag lämnades. Algblooming och

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

Om den marinekologiska verksamheten vid Lunds universitet

säldöd har i år drabbat västkusten särskilt hårt. UHÄ har till skillnad från statskontoret kunnat väga in dessa händelser i sitt förslag. Därför kan man inte som en sammanfattande beskrivning av UHÄ:s nyligen ingivna förslag säga att UHÄ "anslutit sig till statskontorets förslag". En bättre beskrivning är att UHÄ, på grundval av regeringens uppdrag och riksdagens beslut, utarbetat ett förslag till organisation av den marina naturvetenskapliga forskningen. I detta förslag ingår en rad kostnadskrävande förstärkningar av forskningen som inte återfinns i statskontorets tidigare förslag. Jag vill också i sammanhanget erinra om att regeringen mot bakgrund av händelserna på västkusten har föreslagit en resursförstärkning på 30 milj. kr. för innevarande budgetår avseende marin forskning och övervakning samt internationellt marint arbete.

UHÄ:s förslag har som jag nämnt nyligen lämnats till regeringen. Beredningen av förslaget har just inletts i regeringskansliet. Mot denna bakgrund vore det inte lämpligt av mig att bryta ut en del av förslaget, t.ex. den marina forskningen i Sydsverige, och ta ställning härtill utan att helheten kan överblickas. Jag vill emellertid här redogöra för hur vi avser att handlägga frågan om den framtida marina naturvetenskapliga forskningen.

Inom regeringskansliet pågår nu förberedelsearbetet inför 1990 års forskningspolitiska proposition. Myndigheter och andra redovisar successivt olika underlag för regeringens ställningstagande. UHÄ:s utredning är ett av de dokument som kommer att utnyttjas i detta sammanhang. I likhet med Margit Gennser anser jag att den marinekologiska forskningen är ett viktigt område att bevaka i forskningsplaneringen inför nästa forskningspolitiska proposition. Den sammanlagda kostnaden för UHÄ:s förslag överstiger 100 milj. kr. och måste därför behandlas i detta övergripande sammanhang.

Interpellationen utmynnar i en begäran om ett årligt resurstillskott om 2 à 3 milj. kr. för den marinbiologiska verksamheten i Lund. Regering och riksdag anvisar normalt inte medel för forskning genom örönmärkta smärre tillskott av detta slag. Universitetet i Lund har genom riksdagens beslut med anledning av 1988 års budgetproposition för innevarande budgetår anvisats drygt 233 milj. kr. under anslagen till de matematisk-naturvetenskapliga och tekniska fakulteterna. Hur dessa medel skall fördelas på institutioner och forskningsområden beslutas lokalt. Härtill kommer de medel som aktiva forskargrupper får från forskningsråd och sektorsorgan.

Jag vill avslutningsvis försöka lägga till rätta en missuppfattning rörande effekterna av riksdagens beslut rörande baslaboratorier våren 1987. Även om beslutet innebär en kraftsamling kring universiteten i Umeå, Stockholm och Göteborg innebär det inte att vetenskaplig verksamhet inom det marina området skall förekomma enbart där. Jag utgår i stället från att universiteten i Stockholm och Göteborg måste ha ett nära samarbete med universitetet i Lund när det gäller genomförandet av verksamhet som berör sydkusten och i frågor där universitetet i Lund har särskild kompetens. Att också universitetet i Lund uppfattat saken så framgår av universitetets yttrande över UHÄ:s rapport.

Anf. 2 MARGIT GENNSER (m):

Herr talman! Jag får tacka utbildningsministern för det omfattande svaret.

Först till den punkt där vi är helt överens, nämligen att den marinekologiska verksamheten – som innefattar utbildning, forskning, fältstudier, stöd till näringsliv samt statliga och kommunala organ – skall prioriteras. Enighet om grundläggande prioriteringar är bra. Nu gäller diskussionen emellertid mera praktiska, men oerhört viktiga avvägningsfrågor.

I min interpellation pekade jag på följande:

En decentraliserad verksamhet inom det marinekologiska området är väsentlig, beroende inte minst på att vårt land är så stort. Nödvändiga fältstudier kan inte bedrivas framgångsrikt om inte den marinekologiska verksamheten har en tyngdpunkt även vid Lunds universitet. Att södra Östersjön och Öresund är väsentliga områden att bevaka från miljöskyddssynpunkt behöver vi inte diskutera. Här måste en avvägning göras mellan å ena sidan koncentrationen till de tre universiteterna i Göteborg, Stockholm och Umeå och å andra sidan universitetet i Lund. Ännu så länge har bedömningen utfallit till Lunds nackdel, men jag hoppas på en förändring.

Det är redan nu viktigt med auktoritativa uttalanden om att även Lunds universitet i detta hänseende skall understödjas. Hur detta bör ske återkommer jag till.

Utbildningsverksamheten inom det marinekologiska forskningsområdet är av väsentlig vikt för en långsiktig utveckling. Enbart forskningsverksamhet vid ett universitet kan göra universitetet urarva. Framtidens forskare måste nämligen först få sin grundutbildning, och där de har fått denna brukar de förlägga sin fortbildning. På det sättet samverkar förvärvsverksamhet, skatter m.m. i vårt land. Det vore önskvärt med en större rörlighet.

Näringsliv, statliga myndigheter och kommuner i Sydsverige behöver tillgång till den kunskap som finns inom den marinekologiska verksamheten i Lund. Denna får således inte äventyras med tanke på Skånes speciella näringsstruktur och de problem som finns, inte minst med hänsyn till att Skåne ligger i närheten av mycket fattigare länder än Sverige, vilka dess värre till följd av sin fattigdom smutsar ner.

I interpellationssvaret sägs att min interpellation utmynnar i en begäran om årliga resurstillskott om 2 à 3 milj. kr. och att dessa pengar skulle utgöra forskningsanslag. Detta är en halv missuppfattning.

Vad jag säger i interpellationen är att en institution inte i all framtid kan leva på projektanslag för forskning. Det behövs en fastare struktur, och den svarar ju utbildningssidan för, inte minst för att behålla högt kvalificerade vetenskapsmän. En fastare struktur kräver åtminstone en professur samt fasta lektorstjänster. Som det nu är lever högt kvalificerade forskare med en säkerhet som ibland endast sträcker sig sex månader framåt i tiden. Skulle de t.ex. bli sjuka och inte hinna lämna in krav på nya anslag osv. för att kunna driva sina projekt har de faktiskt ingen anställningstrygghet. Till detta kommer att förhållandena med den föreslagna nya organisationen inom marinekologin kommer att göra Lund marginellt eller relativt handikappat i förhållande till andra universitet när det gäller att behålla kvalificerad personal. Därför behöver man – och nu uttalar jag mig på samma sätt som

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

Om den marinekologiska verksamheten vid Lunds universitet

styrelsen för Lunds universitet – inrätta en professur. Detta är, förstår jag, en angelägenhet för utbildningsdepartementet.

Jag lär väl inte få några bindande löften av utbildningsministern i dag, men det är viktigt att vi här i kammaren får höra några positiva synpunkter i den här frågan. Det är viktigt att rätt signaler kommer ut till universitetsvärlden. Kort sagt, delar inte utbildningsministern mina och universitetets synpunkter på att det är väsentligt att den marinekologiska enheten vid Lunds universitet får fortleva på den höga kvalitetsnivå som den i dag har och att det då krävs att universitetet tilldelas minst en professur inom ämnesområdet marinekologi jämte andra högre fasta tjänster? Är inte risken annars att verksamheten i Lund, och inte minst undervisningen på sikt, kommer att raseras och den satsning som vi är helt eniga om vad gäller marinekologin kommer att ge dålig avkastning?

Att satsningen på Lund är desto viktigare framgår inte minst av de utspel som gjorts från övriga enheter i landet, där man klagar på brist på lokaler, och det tar också lång tid att få fram lokaler.

I Lund finns en bra verksamhet. Rasera inte den.

För att visa att denna verksamhet faktiskt är dokumenterat bra, hänvisade jag i min interpellation till antalet doktorsavhandlingar som har gjorts och det höga internationella anseendet. Detta internationella anseende har manifesterats genom att Lund har fått hålla en rad internationella kongresser och symposier.

Lennart Bodström, låt mig få höra ett positivt, framsynt och framåtsyftande svar i dag.

Anf. 3 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Jag vill gärna ta tillfället i akt att kommentera vissa av de uppgifter som finns i statsrådets svar. Jag skall göra det främst från en miljöpolitisk infallsvinkel och från jordbruksutskottets horisont, alltså inte som interpellanten av kanske litet mer regionalpolitiska skäl eller med hänsyn till vissa institutionella detaljer vid Lunds universitet.

I svaret säger statsrådet bl.a. att regeringen har föreslagit en resursförstärkning på 30 milj. kr. för innevarande budgetår avseende marin forskning och övervakning. Det kan i och för sig vara riktigt. Men av dessa pengar har endast 12 milj. kr. föreslagits gå till miljövärdsforskning, och av dessa 12 milj. kr. har 5 milj. kr. reserverats till förslaget om en förstärkning av den marina forskningen, som bl.a. även skulle gälla södra Sverige. Pengarna kommer alltså inte att utbetalas förrän den utredning som nämns i statsrådets svar är behandlad och föreligger för beslut. Det kommer alltså att ta tid innan pengarna kan utbetalas. Men jag anser att det brådskar med en förstärkning av resurserna till södra Sverige, speciellt av miljövärdsskäl.

Jag tror också att det är mycket viktigt att det i frågor av detta slag inte finns vattentäta skott mellan fackdepartementen. Det är nämligen viktigt att miljödepartementet och utbildningsdepartementet har mycket täta kontakter i dessa frågor, eftersom det är just på miljövärdssområdet som dessa forskningsinstitutioner skall göra sina stora insatser.

Jag vill också påminna om att jordbruksutskottet två gånger har uttalat att en förstärkning av den marina undersökningsverksamheten i södra Sverige

allvarligt borde övervägas, helst genom ett nytt marinbiologiskt laboratorium och anknutna forskningsresurser. Den andra gången som jordbruksutskottet uttalade sig skedde efter hörande av den utredningsman som UHÅ har anlitat för att se över forskningsresurserna. Vi ansåg alltså inte att hans förklaringar gjorde oss nöjda, utan vi upprepade vårt uttalande, och vi var mycket bestämda i formuleringarna.

Miljösituationen i södra Sverige är sådan att förstöringen av havsmiljön i Öresund i södra Kattegatt är så omfattande och allvarlig till sin karaktär att man inte kan vänta, och man kan inte ta så många administrativa hänsyn när en sådan förstöring sker.

Jordbruksutskottet fick häromdagen se en film som visade Öresunds botten. Den visade havsbottnar som var nästan döda, och det fanns bara en och annan fisk där stora fiskstim tidigare lekte. Jordbruksutskottets ledamöter var, herr statsråd, djupt skakade över vad de såg. Det var som en begravningsmessa över Öresund. Det är hårda men sanna ord. Vi kan alltså inte vänta på att det görs utredningar och övervägningar, utan resurserna måste ökas också i södra Sverige för all sorts forskning och undersökningsverksamhet som har med havet att göra.

Nu säger statsrådet helt riktigt att om man ökar resurserna i Stockholm, Göteborg och Umeå kan det också komma södra Sverige till del. Men varför skall det vara nödvändigt att förstärka verksamheten just på dessa ställen när det stora trycket och behovet finns i södra Sverige? Jag talar alltså inte av regionalpolitiska skäl, utan jag talar för att man skall rädda haven och kustområdena i södra Sverige till eftervärlden. Det finns så stor kunskap hos marinbiologer, hydrotekniker och geotekniker vid universitetet i Lund. De utför ett mycket stort och oegennyttigt arbete för att undersöka havsbottnarna och för att sprida information om detta. Därför vädjar jag allvarligt till utbildningsministern att han tillsammans med miljöministern skall finna en lösning på dessa påträngande behov. Jag tror att kommande generationer kommer att tacka statsrådet för det.

Anf. 4 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Margit Gennser och Grethe Lundblad berör båda den angelägna frågan om koncentration och utspridning av stora forskningsresurser. Det valet återkommer på det ena området efter det andra, och således även när det gäller marinbiologin. Riksdagen har tidigare ansett att det vore rimligt med tre s.k. baslaboratorier för att man därmed skulle ha några utgångspunkter för forskningen runt vår kust. Förläggningarna har blivit till Umeå, Stockholm och Göteborg. Dessa har att mellan sig dela kuststräckorna. Det är självklart att ingen del av kusten skall lämnas obevakad. Jag vill också understryka att det är fullkomligt klargjort att den verksamhet som nu försiggår i Lund skall fortsätta och skall ske under samverkan med universitetet och deras baslaboratorier i Stockholm och Göteborg. Över huvud taget tror jag att det är nödvändigt att vi ser våra universitet och högskolor som sammanbundna i ett gemensamt nät, så att landet inte är uppdelat i regioner där varje universitet skall svara för just sin egen region.

Vid Lunds universitet, som är landets största, har utförts ett mycket värdefullt forskningsarbete. Jag förstår att det inte är någon som menar att

detta skall upphöra, utan tvärtom att det skall förstärkas. Jag har också nämnt att Lunds universitet förfogar över egna betydande resurser inom naturvetenskap och teknik. Om nu intresset förskjuts i riktning mot miljöfrågor, är det rimligt att detta också får utslag i hur man disponerar anslagen på hundratals miljoner kronor, som är givna för naturvetenskap och teknik utan att vara exakt specificerade från riksdagens eller regeringens sida.

Vi syftar till att ge en ytterligare ökad frihet för universiteten att disponera sina ekonomiska resurser. Jag hoppas att redan före årets slut kunna förelägga riksdagen en proposition i ämnet. Under sådana omständigheter blir det nästan ännu mindre befogat att i riksdagen i detalj diskutera hur anslagen skall användas.

Så återkommer jag till frågan om inrättande av en professur. Det finns naturligtvis alltid möjlighet för Lunds universitet att väcka frågan om en professur i något av de ämnen som gäller marinbiologi. Då får avvägning ske mot bakgrund av andra önskemål och de resurser som finns på annat håll.

Jag vill sammanfattningsvis säga att det vore olyckligt om den uppfattningen skulle sprida sig, att ansvaret för bevakningen av våra kuststräckor upphör i Stockholm och Göteborg, så att sydkusten inte får sina intressen tillgodosedda. Det vore också olyckligt om inte ett samarbete kunde fortsätta och byggas ut mellan Lunds universitet och de två universitet som har baslaboratorier.

Anf. 5 MARGIT GENNSER (m):

Herr talman! Jag är helt medveten om att man alltid har svåra avvägningsproblem när man skall ta ställning till centralisering kontra decentralisering. Just i detta sammanhang, med tanke på den stora geografiska omfattningen av vårt land, talar mycket för att vi skall gå litet mer åt decentraliseringshållet än man gjort i den ursprungliga undersökningen, där ju en del slumpvisa faktorer kom in.

Jag vill påpeka en sak. Det tar 24 timmar för ett forskningsfartyg att gå från Bohuslän ner till Skånekusten, 48 timmar från Stockholmsområdet. Vi vet ju att tiden är knapp när forskarna skall göra sina avhandlingar. Då är det klart att det är praktiskt att forska nere kring Göteborg, för då får man fram sina avhandlingar fortare.

Hur skall verksamheten nere i Lund se ut för att man åtminstone skall få ett vettigt samarbete, som mera bygger på lika möjligheter? Den verksamhet som har byggts upp där med, skulle jag vilja säga, individuella initiativ och verklig vetenskaplig glöd, måste få en sådan status att man skall kunna förhandla på lika villkor och verkligen satsa på utbildning osv. Därför tog jag upp frågan om en professur, vilken ju är utbildningsdepartementets angelägenhet.

Efter det att jag hade lämnat in min interpellation har Lunds universitet vänt sig till utbildningsdepartementet och aktualiserat frågan. Jag tolkar utbildningsministerns svar så att man ser välvilligt på frågan och att man inser att det är en mycket viktig professur. Så som det nu är i Lund kan det inte fortsätta. Jag ser inte detta som en regional och institutionell angelägenhet, utan jag tycker faktiskt att det behövs en bättre fördelning av resurserna över

vårt land. Det går inte att fortsätta en verksamhet där folk inte kan veta från ett år till ett annat om de kan bedriva vetenskap. Det kan man göra en tid, och man har gjort det under uppbyggnadsskedet, men det måste komma en tid när god forskning erkänns.

Jag hoppas att utbildningsministern tänker på detta inför det nya årets budget.

Anf. 6 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Det är viktigt att understryka att det inte räcker med att, som statsrådet gör, säga att verksamheten i Lund skall fortsätta och bevaras. Det som hela tiden har diskuterats är om inte verksamheten behöver förstärkas. Jordbruksutskottet ville alltså – utskottet har behandlat frågan flera gånger – att verksamheten skulle få förstärkas och utökas därför att man just i södra Sverige, i Skåne och Blekinge, har problemen så tätt inpå sig.

Jag tycker ändå att det borde oroa utbildningsdepartementet att ett riksdagsutskott efter en ingående hearing av professor Jansson upprepar sitt önskemål om förstärkning av undersöknings- och forskningsresurser i Skåne och Blekinge. Vi i utskottet ansåg alltså inte att utredningsmannen gav oss några lugnande besked.

Det är bra att vi snart skall få förslag, för det brådskar. Men det finns, det vill jag gärna understryka, en mycket stark opinion i många partier att just dessa forskningsdiscipliner har stor betydelse i södra Sverige. Jag är litet tveksam till det ständigt upprepade påståendet att det går mycket bra att ha de grundläggande forskningsinstitutionerna i Stockholm och Göteborg och ändå ge hjälp till södra Sverige. Det gäller, tycker jag, inte bara frågan om en professur utan det gäller ökade resurser i stort. Det är oerhört viktigt att man i utbildningsdepartementet mycket ingående överväger hur dessa problem skall lösas innan man lägger fram förslag. Jag vet att forskarna i Lund har sökt pengar hos både naturvårdsverket och forskningsrådet men fått avslag just med hänvisning till att det där inte finns någon fullständig forskningsinstitution.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på interpellationerna 1988/89:28, 33, 34 och 35 samt fråga 1988/89:219 om den planerade arbetsmiljökommissionen

Anf. 7 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! Bruno Poromaa har frågat mig på vilket sätt jag avser att i den kommande arbetsmiljökommissionen beakta behovet av ett starkt löntagarinflytande för att lösa de särskilda arbetsmiljöproblem som finns inom gruvnäringen.

Kjell Nilsson har frågat mig hur arbetsorganisationens betydelse för att få till stånd säkrare och mindre ohälsosamma arbetsplatser kommer att beaktas i den aviserade kommissionens arbete.

Anita Johansson har frågat mig dels vilka åtgärder regeringen är beredd att vidta för att avhjälpa de problem som är förknippade med belastningsskador

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

*Om den planerade
arbetsmiljökommissionen*

bland vårdpersonal, *dels* på vilket sätt arbetsmiljökommissionen skall angripa problemen.

Bengt-Ola Rytting har frågat mig *dels* vilka planer jag har att i den aviserade arbetsmiljökommissionen initiera arbetsmiljöforskning av betydelse för ett effektivare förebyggande skyddsarbete inom högriskyrkena, *dels* vilka andra åtgärder jag planerar för att eliminera skaderiskerna i dessa speciella yrkesområden.

Marianne Andersson har frågat mig när och med vilken huvudsaklig inriktning regeringens aviserade arbetsmiljökommission kan komma i gång med sitt arbete.

Samtliga frågor avser den planerade arbetsmiljökommissionens arbete. Jag kommer att besvara interpellationerna och frågan i ett sammanhang.

Vissa frågor om arbetsmiljökommissionens avsedda arbete berörde jag i ett interpellationssvar här i kammaren den 8 november. Jag nämnde då bl.a. att direktiv för kommissionens arbete bereddes inom regeringskansliet. Detta arbete är nu slutfört. Regeringen beslutade vid sitt sammanträde i går att tillkalla en arbetsmiljökommission. Jag kommer att kortfattat redogöra för de uppgifter som den har fått.

Arbetsmiljökommissionen skall inledningsvis skaffa sig ingående kunskaper om de arbetsmiljöförhållanden som kan ge upphov till skador och ohälsa. En kartläggning bör göras med inriktning på att identifiera de mest utsatta arbetsplatserna. Inriktningen kommer att få bestämmas av kommissionen i samråd med arbetsmarknadens parter och med utgångspunkt från bl.a. tillgänglig statistik. Inom gruvbranschen, vårdsektorn och byggbranschen, vilka särskilt uppmärksammas i interpellationerna, finns uppenbarligen sådana arbetsmiljöproblem att de kommer att beröras av kommissionens arbete.

Interpellanterna och frågeställaren har pekat på arbetsmetodernas och över huvud taget arbetsorganisationens betydelse för uppkomsten av arbets-skador, särskilt belastningsskador. Bruno Poromaa och Bengt-Ola Rytting har bl.a. tagit upp arbetstagarinflytandet i dessa frågor.

Enligt arbetsmiljölagens inflytanderegler skall skyddsombuden och skyddskommittéerna bl.a. delta vid planeringen av nya eller ändrade lokaler, anordningar, arbetsprocesser och arbetsmetoder. Arbetsgivaren svarar för att arbetet planeras och anordnas med hänsyn till arbetsmiljökraven. En viktig uppgift för arbetsmiljökommissionen skall vara att belysa hur det lokala arbetsmiljöarbetet och det särskilda arbetstagarinflytandet i arbetsmiljöfrågor fungerar. Den skall vidare undersöka hur skador och tillbud följs upp i arbetsmiljöarbetet. Kommissionen skall överväga behovet av sådana ändringar och förtydliganden i arbetsmiljölagen som arbetet ger anledning till. Den skall över huvud taget lämna förslag till åtgärder som möjliggör förändringar av de arbetsmiljöer som ger skador och ohälsa. Förslagen skall även kunna ta sikte på förändringar av arbetsorganisationen och andra förhållanden som har betydelse för människors hälsa och arbetsförmåga.

Det är naturligtvis viktigt att arbetsmiljöaspekterna beaktas på ett tidigt stadium i planeringsprocessen för att verkningsfulla förebyggande åtgärder skall kunna vidtas. Detta gäller i högsta grad frågor om arbetets uppläggning och organisation. Det är därför också nödvändigt att arbetstagarna och deras

representanter får möjlighet till ett tidigt inflytande. Möjligheterna att kunna reellt påverka arbetsförhållandena är naturligtvis beroende av detta. Det är naturligtvis också viktigt att förebyggande åtgärder samt även arbetsanpassning och rehabilitering hanteras tillsammans med övriga produktionsfrågor inom linjeorganisationen hos arbetsgivaren. Även detta skall beaktas i kommissionens arbete.

När det gäller bl.a. åtgärder mot belastningsskador och vissa andra frågor som tas upp i interpellationerna och frågan så pågår redan ett arbete hos myndigheterna. Arbetsmiljökommisionen skall därför beakta detta arbete. Kommissionen skall också samråda med myndigheterna och aktuella utredningar.

På frågan om arbetsmiljökommisionen skall kunna initiera viss arbetsmiljöforskning vill jag erinra om att arbetsmiljöinstitutet har till uppgift att bedriva och främja forskning inom arbetsmiljöområdet. Arbetsmiljökommisionen skall naturligtvis informera sig om sådan forskning, särskilt sådan som kan få betydelse för det framtida arbetsmiljöarbetet. Kommissionen bör vidare verka för att kunskaper om arbetsmiljöfrågor och hälsorisker i arbetsmiljön sprids. Kommissionen kan fästa uppmärksamheten på behovet av ny forskning.

Jag vill slutligen framhålla att arbetsmiljökommisionen bör ha en hög handlingsberedskap och att den bör verka för att önskvärda åtgärder blir genomförda med minsta möjliga dröjsmål. Kommissionens förslag skall därför fortlöpande överlämnas till berört departement.

Anf. 8 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! Det svar som jag har fått i dag på min interpellation är ett bevis på att regeringen står i färd med att infria ytterligare ett av de vallöften som gavs i årets valrörelse.

Jag vill tacka för svaret, och jag tycker det är bra att kommissionen skall verka för att önskvärda åtgärder blir genomförda med minsta möjliga dröjsmål, genom att kommissionens förslag fortlöpande överlämnas till berört departement. Den främsta anledningen till att jag ställde min interpellation var de stora arbetsmiljöproblem som de anställda och deras fackliga organisationer har brottats med inte minst under denna höst. Hotelser om att stoppa hela verksamheten och låta yrkesinspektionen ta över har framförts i debatten, då man inte har ansett sig ha tillräckligt inflytande över sin egen arbetsmiljö.

Jag vill påstå att orsaken till de konflikter som vi har haft i våra gruvor i de flesta fall kan hänföras till brister beträffande arbetsmiljön. Helt oförtjänt stämplas gruvarbetarkåren exempelvis i massmedia som mer stridslysten än andra löntagargrupper, men så är inte fallet. Med en bättre arbetsmiljö kommer säkerligen den stämpeln att försvinna.

En gruva är en arbetsplats som förändras varje arbetsdag. Arbetarna tränger sig allt längre in och djupare under jord, för att kunna tillvarata den aktuella naturresursen.

På grund av den tilltagande konkurrensen från andra länder, där brytningen oftast bedrivs ovan jord och där det i vissa länder också råder facklig ofrihet, har vår gruvindustri tvingats till en allt effektivare gruvbrytning med kraftfull mekanisering.

I produktivitetshöjande syfte och med stora personalminskningar har man i begränsade utrymmen under jord fört fram stora dieseldrivna fordon, med buller, vibrationer och utsläpp av avgaser som följd. Dieselavgaserna är onekligen ett av de stora arbetsmiljöproblemen, och insatserna för förbättrad ventilation har ej alltid varit tillräckliga. Osäkerheten om de framtida elpriserna underlättar inte heller en övergång till eldrivna fordon.

Miljön i gruvorna är extrem i många avseenden för de människor som har sitt arbete där. Detta kan jag, som har mångårig erfarenhet av detta arbete, verifiera.

Gruvarbetet är den näring som enligt tillgänglig statistik har den högsta arbetsskadefrekvensen. Det betyder att antalet arbetsskador inkl. arbetsolyckor och arbetssjukdomar per miljon arbetstimmar är högst i denna näring av alla, hur man än jämför. I själva verket är arbetsskadefrekvensen mer än dubbelt så hög som för arbetsmarknaden i övrigt.

Ännu allvarigare är det faktum att det också råder en överdödlighet bland underjordsarbetare inom gruvnäringen. Det föreligger medicinska utredningar som har konstaterat en dödlighet i lungcancer som är dubbelt så hög som förväntat. Den överdödligheten kan i första hand hänföras till exponering av höga halter av radon, som lett till ökad förekomst av lungcancer.

Gruvindustriarbetareförbundet har därför begärt att gruvarbetarna, i likhet med andra grupper som är sysselsatta i radiologiskt arbete, skall omfattas av den särskilda semesterlagen. Det kravet har framställts till regeringen, och det vore av intresse att få veta när ett svar kommer att föreligga i den frågan.

Anf. 9 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka arbetsmarknadsministern för svaret på min interpellation.

Att vi nu får en arbetsmiljökommission, hälsar jag med stor tillfredsställelse. Jag tror att den kommer precis rätt i tiden för att den skall kunna utföra ett mycket förtjänstfullt arbete.

De frågor jag har tagit upp i min interpellation gäller i huvudsak belastningsskadorna. Jag tycker att de skadorna passar ovanligt väl in i arbetsmiljökommissionens arbete. De bör således utgöra ett starkt prioriterat område för kommissionen, som jag ser det. Jag hoppas att arbetsmarknadsministern delar min uppfattning.

Socialutskottet, som tidigare handlade arbetsmiljöfrågorna, anordnade för en tid sedan två hearings om arbetsmiljöproblem. Den ena gällde bildskärmsarbete och den andra avsåg belastningsskador. Även den hearing som handlade om bildskärmsarbete kretsade nästan hela tiden kring de belastningsskador man får vid sådant arbete. Det är ett exempel på hur belastningsskadorna tränger igenom på många områden inom arbetslivet. Det här var två mycket värdefulla hearingar. I hearingarna deltog experter från ett brett område inom arbetsmiljöarbetet, och vi fick fram många positiva och vettiga saker.

Belastningsskadorna inom industrin är ofta av sådan art att de drabbar unga kvinnor. Vi stämplar ut kvinnor i trettioårsåldern som antingen måste omskolas eller i icke så få fall tvingas till pensionering. Jag hoppas att detta är

ett område som arbetsmiljökommissionen skall ta itu med särskilt. Industrin kan nog inte i ett längre perspektiv skaffa sig den duktiga arbetskraft som behövs om vårt land skall kunna leva i välfärd framöver, om den inte skapar en arbetsmiljö där människor kan trivas och arbeta utan risk för sin hälsa.

De arbetsskador i form av belastningsskador som drabbar industriarbetarna uppstår ofta på grund av lätt men monotont och ensidigt arbete. I det sammanhanget kommer arbetets organisation in i bilden. Det påpekades från många håll vid hearingarna. Jag tror att arbetsmiljökommissionen kan göra ett gott arbete på det här området.

Arbeterskyddsstyrelsen har ett belastnings-ergonomiskt program som den arbetar med. Arbetsmiljöfonden har skjutit till 200 milj. kr. för att man skall kunna arbeta med dessa frågor. Jag tycker att organisationsfrågorna skulle passa väl in i arbetsmiljökommissionens arbete. Kommissionen blir ju partsammansatt, och den borde vara ett forum där man utan prestige skulle kunna diskutera hur man skall lägga om arbetet för att bli av med dessa skador.

Det finns en punkt som jag skulle vilja peka på som skulle kunna bli litet farlig i kommissionens arbete. Det får nämligen inte bli så att alla de som i dag utför ett värdefullt arbete med arbetsmiljöfrågorna på myndighetsnivå, i fackliga organisationer och i andra sammanhang nu säger att kommissionen får ta hand om detta. Vi måste arbeta parallellt. Ingen får minska sina ansträngningar. Kommissionen bör vara den idéspruta som förbättrar situationen på våra arbetsplatser.

Det här är mycket viktigt att ha klart för sig. Eftersom det inte framgår riktigt klart av svaret skulle jag vilja sluta med att fråga om statsrådet delar min uppfattning att organisationsfrågorna bör utgöra ett prioriterat område i kommissionens arbete.

Anf. 10 ANITA JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vill tacka arbetsmarknadsministern för svaret på min interpellation.

Jag har i många år arbetat inom långvården. Redan när jag gick på utbildning till undersköterska varnade min lärare: Jobba *inte* för många år i långvården. Dess värre hade min lärare rätt. De flesta blir utslitna i detta pressande arbete och får värk i rygg, nacke, axlar och armar. De flesta anmälda arbetssjukdomarna inträffar i åldrarna 35–49 år.

Men, herr talman, det mest alarmerande är att många mycket unga kvinnor också tillhör de utsatta grupperna. Under valrörelsen träffade jag många unga flickor som arbetar i vården som sade att de inte orkar längre. Jag träffar också mycket ofta mina gamla arbetskamrater, som berättar om personalbrist och brist på tekniska hjälpmedel och om att ständigt ensamma behöva göra tunga lyft.

Mitt eget fackförbund, Kommunal, har på ett inträngande sätt belyst arbetsskadorna. Rapporten heter Ohälsa genom arbete. Den rekommenderas för läsning. Denna arbetsskadeundersökning visar inte oväntat att arbetsmiljön för Kommunalarbetareförbundets medlemmar är lika dålig som arbetsmiljön inom den privata sektorn.

Den verksamhet som bedrivs av landsting och kommuner, vari sjukvård

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

*Om den planerade
arbetsmiljökommissionen*

och omvårdnad utgör huvuddelen, producerar i hög grad arbetsskador som genom en självgenererande process i sin tur leder till ny vård.

Samma slags arbetsskador på samma arbetsplatser återkommer år efter år. Till viss del speglar det den ojämna kamp som vi sedan länge har fört mot en verksamhet med ständiga budgettätstramningar som har gått ut över arbetsmiljön. Räkningen för arbetsskadorna presenteras inte på arbetsgivarens bord. Lidandena och värken är anonyma. Kostnaderna vad avser försäkringar och sociala avgifter är inte större för den arbetsgivare som seriöst satsar på att eliminera arbetsskadorna, än för den arbetsgivare som inte gör det.

Antalet arbetsskador ökar år efter år. Arbetssjukdomarna står för den största ökningen, som under den redovisade perioden var nästan 60 %. De kvinnodominerade yrkena redovisar förslitnings- och belastningsskador i större omfattning än vad de "typiskt manliga yrkena" gör. Kvinnor, herr talman, anmäler arbetsskador i mindre utsträckning än män. Av Kommunals enkätundersökning kan man konstatera att långt ifrån alla arbetsskador anmäls. Denna underanmälning har två allvarliga sidor. Den skadade får inte den ersättning som han eller hon har rätt till, och man får en bättre bild av arbetsmiljön än vad den är berättigad till.

Orsaken till att arbetsskadorna ökar år efter år går inte att söka i en ändrad praxis hos försäkringskassorna, om man därmed enbart avser en generösare tillämpning av arbetsskadelagen, utan har sin grund i att arbetsmiljön fortlöpande har försämrats. Rationaliseringar och ekonomiska åtstramningar har åsidosatt arbetsmiljön inom den offentliga sektorn. Arbeta som leder till ohälsa har blivit allt vanligare, och antalet arbetstagare som genom arbetssjukdomar har fått bestående besvär och blivit förtidspensionerade ökar ständigt. Detta är en oacceptabel utveckling mot en allt sämre arbetsmiljö som måste stoppas och vändas.

Till sist, herr talman, blev jag mycket upprörd när jag läste en artikel av Ian Goldie, riksförsäkringsverkets expert på arbetsskador. Han säger följande: "Värdfolkets klagomål imponerar inte på mig." Det tycker jag är skrämmande.

I morse fick jag emellertid Kommunalarbetareförbundets tidning i min hand. Till min glädje kunde jag då konstatera att fotfolket reagerar. Under huvudrubriken "Avgå professorn, du vet inte vad du talar om!" publicerades ett antal insändare, bl.a. under rubrikerna "Nu skjuts det på värdfolket", "Pensionera dig, Goldie!" och "Hur kan han avsättas?".

I en av insändarna med rubriken "Nu vet jag bättre" skriver signaturen "Vårdbiträde i handikappomsorgen som stortrivs på sitt jobb":

"Tack Ian Goldie för att jag fick veta att jag är inbillningssjuk. Nu ska jag sluta att inbilla mig så kanske värken i nacke, axlar, armar och rygg slutar."

Herr talman! Detta tycker jag är skrämmande.

Det behövs verkligen att den här kommissionen kommer i gång, så att vi snabbt kan komma till rätta med de många dåliga arbetsmiljöer som finns på olika områden i vårt land.

Jag är övertygad om att arbetsmiljölagen måste ändras i framtiden, och jag hoppas att arbetsmarknadsministern delar den uppfattningen. Jag är övertygad om att skyddsombudens ställning måste stärkas och att det kommer att behövas resurser för att vi skall få en bättre arbetsmiljö.

Anf. 11 BENGT-OLA RYTTAR (s):

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

*Om den planerade
arbetsmiljökommissionen*

Herr talman! Även jag vill tacka arbetsmarknadsministern för svaret. Jag tycker att det är ett bra svar, dels därför att kommissionen nu kommer i gång med sitt arbete, dels därför att arbetsmarknadsministern är medveten om byggnadsarbetarnas utsatthet på arbetsplatsen.

Det är självfallet inte lätt att skapa en god arbetsmiljö i en bransch med så speciella förhållanden som byggbranschen. Varje dag förändras arbetsplatsen, precis som i det fall Bruno Poromaa talade om. Det ena byggobjektet är inte det andra likt. Beställaren har krav på byggnader som helt baseras på användarkrav och inte på byggnadsarbetarnas arbetsmiljö. Materialproducenterna har inget partsförhållande till byggnadsarbetarna och är därför svåra att nå. Byggnormen grundas på omsorgen om en god funktion snarare än på produktionsledets krav. Det krävs långtgående åtgärder för att skapa bra arbetsmiljö i en bransch med så många inbyggda svårigheter. Problemen måste angripas på flera olika sätt.

För det första måste arbetsmiljöfrågorna bevakas långt tidigare än vad som hittills varit möjligt. I och med den nyinförda formen med fast anställning i byggbranschen ges bättre möjligheter till detta, men det förutsätter att arbetsgivarsidan visar god vilja. Inte ens byggföretagen har emellertid alltid hela processen i sin hand. Redan på konstruktions- och projekteringsstadiet måste arbetsmiljötänkandet komma in på ett annat sätt än hittills. Om Sverige ratificerar ILO-konventionen om hälsa och skydd i byggindustrin, tas ett stort steg i rätt riktning.

För det andra är det alltför vanligt att byggmaterialen har en sådan utformning att de utgör ett direkt hot mot byggnadsarbetarnas hälsa. I mitt eget yrke används fortfarande 200 kilos mattrullar i stor utsträckning i stället för de 75 kilos rullar som mattläggarna kräver. Dessa tunga rullar finns kvar därför att de mindre rullarna kostar 10 % mer. I andra fall gäller inte fabrikantens garanti, om inte ett hälsofarligt lim används. Stora och tunga skivmaterial kan göras hanterligare, om viljan finns hos materialproducenterna. Det borde vara möjligt att styra byggnadsmaterialens utformning med hjälp av de bestämmelser som redan nu finns i arbetsmiljölagen, men det har man hittills inte gjort. Det får inte vara så att marginella tekniska fördelar går före byggnadsarbetarnas hälsa. Här tror jag att kommissionen har en mycket viktig uppgift.

För det tredje är tid verkligen pengar i byggbranschen. Det innebär att tidsplanerna är så hårt pressade att de inte inbjuder till ett omsorgsfullt skyddsarbete. Här måste skyddskommittéer få göra en bedömning redan på kalkylstadiet.

För det fjärde måste kommissionen finna vägar för att öka medvetenheten och kunskapen om miljöfaktorerna hos *alla* aktörer i byggbranschen, och de är som sagt inte få. Av egen erfarenhet vet jag att detta är en lång och svår process.

Inom fackföreningsrörelsen brukar vi säga att arbetet måste anpassas till människan, och så måste det självfallet också vara. Men vi skall inte tro att allt byggnadsarbete någonsin kan bli helt anpassat till människan. Därför måste vi också arbeta med att anpassa människan, kunskapsmässigt och fysiskt, för uppgifterna. Annars kommer vi ändå att få skador och onödigt lidande.

Herr talman! Det är lätt att förtvivla inför uppgiften att skapa en god arbetsmiljö i en bransch som är så komplicerad och föränderlig och som rymmer så många motstridiga intressen som byggbranschen. Men med den inriktning som arbetsmiljökommissionens arbete kommer att få enligt arbetsmarknadsministerns svar här i dag hyser jag gott hopp. Jag vill särskilt betona att detta är socialdemokratins viktigaste vallöfte. Förväntningarna ute på arbetsplatserna är utomordentligt stora.

Anf. 12 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag vill tacka arbetsmarknadsministern för svaret på min fråga.

Det är bra att regeringen nu beslutat att uppfylla vallöftet att tillkalla en arbetsmiljökommission. Det är också bra att kommissionen skall arbeta med minsta möjliga dröjsmål, som det står i svaret. Någon exakt tidsram anges inte i svaret, men det vore intressant att få veta när man räknar med att kommissionens arbete skall vara fullföljt. Jag vill gärna få ett besked på den punkten, för det är oerhört viktigt att kommissionens arbete inte förhindrar omedelbara åtgärder inom områden där vi redan i dag vet att det finns stora problem och där problemens art är väl känd. Många av de problemen har ju förts fram här i debatten. Det brinner i knutarna, om inte vissa centrala samhällsfunktioner skall upphöra att fungera. Jag tänker då närmast på kvinnodominerade områden, t.ex. vården och barnomsorgen. Jag skall i dag uppehålla mig mest vid kvinnoarbeten.

Många unga kvinnor slås i dag ut ur arbetslivet på grund av arbetsskador till följd av tunga monotona arbeten, men också på grund av kvinnors situation i stort. Kombinationen tungt, stressigt arbete och ansvaret för hemmet gör att många kvinnor aldrig får tid att vila. Den kombinationen ger sjukdomssymptom som leder till att man slås ut från arbetet. Denna utslagning ur arbetslivet är ett slöseri med resurser som vi inte har råd med vare sig från humanitär eller ekonomisk synpunkt. Det är ju faktiskt så att kvinnor i dag har de tyngsta jobben men bara hälften av männens muskelstyrka. Jag tycker att det är nödvändigt att kommissionen också tar hänsyn till kvinnors situation som helhet.

Anita Johansson berörde långvården, som är ett viktigt område. Jag skall beröra ett annat område inom vårdsektorn, nämligen den kommunala hemtjänsten, som kanske är det mest förbisedda området. Där kanske också de största problemen finns. Det måste vara något fel på arbetets organisation när ytterst få av de anställda orkar arbeta på heltid, när arbetet av unga kvinnor bedöms som ett genomgångsjobb, som man tar i väntan på studier eller annat arbete, och när många av dem som har jobbat några år slås ut eller måste minska sin arbetstid. Jag har träffat flera kvinnor som sagt: Jag har jobbat mer, men nu orkar jag inte jobba mer än fyra timmar om dagen, för det här arbetet är så tungt. Arbetsorganisationen måste förändras. De som arbetar i hemtjänsten måste få bättre utbildning. Det är en fråga om resurser av flera olika slag. Det är också fråga om inflytande för den enskilde när det gäller både arbetstider och organisation.

Det har talats så mycket om utbildning när det gäller hemtjänstpersonal, men hur ser verkligheten ut? Ofta måste helt utbildad personal rekryteras

för att man över huvud taget skall kunna hålla verksamheten i gång. Det är olyckligt att man så snabbt har gjort en stor omorganisation av den utökade hemtjänsten utan att personalens arbetsmiljö på allvar beaktats. Här behöver åtgärder vidtas, och jag vill betona att det är viktigt att denna personalgrupp prioriteras i arbetsmiljökommissionens arbete och att förslag till förbättringar kommer snabbt. Detta är som sagt *en* grupp. Övriga kvinnoyrken måste också prioriteras.

Det har gjorts undersökningar som visar att ohälsa är betydligt vanligare i socialgrupp tre än i de andra socialgrupperna och att hälsoskillnaderna mellan socialgrupperna växer kraftigt med levnadsåldern. Det mesta talar för att dessa skillnader till stor del måste hänföras till skillnader i arbetsmiljö – förekomsten av ensidiga arbetsrörelser, obekväma arbetsställningar, tunga lyft, vibrationer, exponering för farliga ämnen, osv. Att förbättra arbetsmiljön på dessa områden är alltså en mycket viktig jämlikhetsfråga.

I den statliga arbetstidskommittén, där jag är ledamot, har en enkät gjorts där det bl. a. frågats hur man skulle vilja arbeta och vilka arbetstider man vill ha. Den helt övervägande delen av dem som svarat vill arbeta dagtid måndag–fredag. Ett annat viktigt önskemål var att arbetstiderna skall kunna vara så flexibla som möjligt och bestämmas så lokalt som möjligt.

Vi vet att verkligheten är en annan. Arbetet på andra tider ökar, och det är särskilt kvinnors arbete som står för den ökningen. Det gäller vård och annan samhällsservice. Jag tycker att det är viktigt att arbetsmiljökommissionen väger in arbetstidens förläggning i arbetet.

Till slut vill jag återigen trycka på att kommissionen bör prioritera kvinnors arbete i vården – särskilt i hemtjänsten – samt arbetets organisation, med lokalt inflytande på arbetstid och organisation, och även arbetstidens förläggning.

Anf. 13 INGEGERD ANDERLUND (s):

Herr talman! Anita Johansson har här i dag tagit upp vårdpersonalens situation när det gäller arbetsmiljön och de arbetsskador som orsakas av densamma. Men som Marianne Andersson också sade, berörde Anita Johansson främst den personal som arbetar inom institutionsvården. Marianne Andersson anförde synpunkter beträffande hemtjänstens personal, och jag vill också ta det här tillfället i akt att tala litet om det ämnet. Det gäller ju personal som har sin arbetsplats i annans hem, och det råder då vissa besvärligheter.

I dag arbetar omkring 80 000 vårdbiträden inom den sociala hemtjänsten, plus all den personal som har sin verksamhet inom hemsjukvården.

Arbetskyddsstyrelsen har gjort en undersökning om vilka åtgärder som kommuner och landsting vidtagit med anledning av de rekommendationer om en bra arbetsmiljö som anges i de allmänna råden om "Omvårdnadsarbete i hemmiljö".

Rapporten pekar på ett skrämmande resultat. Landsting och kommuner har inte uppfyllt de skyldigheter som de har som arbetsgivare när det gäller att skapa en bra och lugn arbetsmiljö och förhindra arbetsskador. I rapporten pekas också på vikten av att åtgärder sätts in på många områden.

Likaså har socialstyrelsen i rapporten Personalförsörjningen inom SHT

redovisat åtgärder som måste vidtas för att personalen skall stanna kvar i jobbet och inte slitas ut i förtid med arbetsskador som följd.

Frånvaron från arbetet på grund av arbetsskada eller sjukdom i övrigt är avsevärd. Enbart frånvaron på grund av arbetsskada motsvarar ca 500 årsarbetare.

Det finns uppgifter som tyder på att vårdbiträden har mer än dubbelt så många sjukdagar som anställda i övrigt i landet. Korttidsfrånvaron på grund av sjukdom är 40 dagar per år, att jämföras med frånvaron för anställda i övrigt som är 20 dagar per år.

Allt detta tyder på att arbetssituationen är ohållbar även i den öppna vården och att kommuner och landsting varit dåliga på att ta hand om sina anställda och inte satsat tillräckligt på personalutveckling, utbildning och trivsel.

Det är inte svårt att förstå att personalomsättningen är så skrämmande stor – 25 % i genomsnitt och i storstäderna 35 %.

I socialstyrelsens rapport säger man att om kommunerna kan minska personalomsättningen till 15 %, så minskar också kostnaderna med 550 milj. kr. om året. I dag är de direkta kostnaderna för kommunerna 1,4 miljarder om året, och kostnaderna är beräknade till 23 000 kr. för varje vårdbiträde man anställer. Det gäller alltså bara anställningsförfarandet. Kostnaderna via vår allmänna försäkring kan halveras om sjukfrånvaron kan komma på samma nivå som för övriga anställda.

Herr talman! Det blev många siffror, men det är oftast så att vi politiker ser det mesta i ekonomiska termer, och då kanske de här uppgifterna kan bidra till litet eftertanke. Jag är emellertid övertygad om att dessa siffror är välkända för statsrådet.

Vi kan då klart se att om man vidtar åtgärder och förbättrar för vårdpersonalen, så innebär det i sig en resursförstärkning.

Kan man minska sjukfrånvaron och personalomsättningen, finns det stora utrymmen för att investera i åtgärder som ger personalen som jobbar i annans hem bättre villkor, bättre arbetsmiljö och större trivsel. Samtidigt förbättras ju kvaliteten i vården.

Statsrådet sade i sitt anförande – och det tycker jag var positivt – att arbetsmiljökommissionen skall samråda med de myndigheter som redan har gjort aktuella utredningar. Jag hoppas att jag har uppfattat rätt. Då förutsätter jag att arbetarskyddsstyrelsens rapport angående utredningen om hur landsting och kommuner följt de allmänna råden om vårdnadsarbete i hemmiljö noga analyseras, och att snara åtgärder vidtas med den inriktning som arbetarskyddsstyrelsen föreslår för att arbetsmiljön skall förbättras och arbetsskadorna minskas eller förhindras.

Anf. 14 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! Det är mycket glädjande att så många – inte bara interpellanterna utan även andra – deltar i debatten om arbetsmiljöfrågor. Det är viktigt att riksdagens och andras engagemang förs vidare, nu när arbetsmiljökommissionen skall börja sitt arbete.

Precis som det har sagts av interpellanterna, frågeställaren och övriga, är den enskildes lidande och kostnader – och samhällets kostnader – mycket

starka incitament, starka belägg för att det är oerhört viktigt att detta arbete kommer i gång ordentligt och snabbt, och det är också det som är avsikten med kommissionens uppdrag.

Det är naturligtvis viktigt att vi hushållar med människor – av många olika skäl. Det gäller inte minst i dag, när vi får rapporter om efterfrågan på arbetskraft runt om i hela landet. Också i de delar av landet där det i övrigt råder högre arbetslöshet än i Mellansverige har man efterfrågan på arbetskraft av olika slag. Därför är det viktigt att de människor som finns ute i arbetslivet får möjlighet att stanna kvar där och orkar arbeta ett helt arbetsliv.

Så till några av de synpunkter som har framförts.

Kommissionen skall naturligtvis inte ta över det arbete som utförs i dag på myndigheter och i institutioner. Den skall, precis som det har framhållits, samordna, initiera, ta initiativ och förmedla synpunkter och kunskap. Den skall också kunna ge uppslag och förslag som kan förverkligas.

Jag tycker att kommissionens sammansättning borgar för att de önskemål som har framförts av dem som varit uppe i talarstolen skall kunna tillgodoses. Jag vill informera om att kommissionen kommer att som ordförande ha John-Olof Persson. Han är kommunkonferenschef för socialdemokraterna i Stockholm, och han har varit ordförande i Kommunförbundet.

Landsorganisationen kommer att i kommissionen företrädas av sin blivande avtalssekreterare Tore Andersson. TCO kommer att företrädas av Inger Ohlsson, som är ordförande i Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund. Lars-Gunnar Albåge, förhandlingschef på Svenska arbetsgivareföreningen, kommer att företräda sin organisation.

Det är viktigt att denna kommission har representation från olika delar av arbetsmarknaden. Därför har det också varit regeringens ambition att se till att människor med kunskaper från alla möjliga områden finns med i kommissionen. Den skall bestå av kloka gummor och kloka gubbar. Det är dess uppgift att vara den samlade klokskapen.

Landstingssidan kommer att vara företrädd genom Verna Rydén, som är politiker inom landstinget i Göteborgs och Bohus län. Ledamoten Christer Fors är ordförande i Fabriksarbetareförbundets avdelning 5, Västerbotten-Norrbotten. Han är huvudskyddsombud vid Kallax Betong och Grus, och han är också regionalt skyddsombud.

Den sjunde ledamoten av kommissionen är Ingela Tuvegran, som för närvarande är kommunalråd i Göteborg. Hon kommer efter årsskiftet att vara överförmyndare. Hon har lång erfarenhet av de handikappades situation på arbetsmarknaden, men självfallet också en lång erfarenhet av hur det är att arbeta inom kommunens värld.

Den här sammansättningen borgar enligt regeringens uppfattning för ett brett kunnande över hela fältet, men självfallet kommer kommissionen också att till sig knyta det kunnande som finns inom våra myndigheter och institutioner, både genom experter inom myndigheterna och genom myndigheternas generaldirektörer.

Kommissionen skall arbeta skyndsamt och aktivt. Uppdraget omfattar ett och ett halvt år och skall alltså vara avslutat senast den 1 juli 1990. Men det betyder inte att den enbart skall lämna en slutrapport vid den tidpunkten,

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

*Om den planerade
arbetsmiljökommissionen*

utan avsikten är att den successivt skall lägga fram förslag till åtgärder som kan beredas och handläggas under den här tiden.

Jag delar den framförda uppfattningen att arbetsorganisationen har mycket stor betydelse. Jag vill poängtera att kommissionen skall se över hela skyddsorganisationen.

Så till några av de kanske mera speciella synpunkter som har förts fram.

Bruno Poromaa tog upp kravet på en särskild översyn av semesterfrågorna för dem som arbetar inom områden med påverkan av naturlig strålning. Det har redan lämnats ett uppdrag till strålskyddsinstitutet, som i samråd med arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen skall se över frågor som gäller både naturlig joniserande strålning och strålning från apparatur. Det blir sedan regeringens sak att ta ställning till de förslag och åtgärder som kan komma med anledning av denna översyn.

Jag delar de synpunkter som Kjell Nilsson och andra har fört fram när det gäller organisationsfrågorna på arbetsplatserna. Jag menar att dessa frågor med det uppdrag som kommissionen har fått kommer att få en mycket stor betydelse i kommissionens arbete.

Beträffande de synpunkter som har förts fram av Anita Johansson, Bengt-Ola Rytta, Marianne Andersson och Ingegerd Anderlund i frågor som rör arbetstagare inom vårdområdet, byggområdet och en rad andra områden vill jag säga att det är viktigt att man tar hänsyn till belastningsskador och att man ser till att arbetsorganisationen förebygger ohälsa.

Slutligen vill jag säga att det i regeringens beslut också ingick att vi förutom en arbetsmiljökommission skall tillsätta ett råd för arbetsmiljöfrågor. Till detta kommer riksdagens partier att inbjudas att delta.

Anf. 15 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Jag tackar för de ytterligare upplysningar som vi har fått av statsrådet. Jag tror att det är bra att man organiserar denna kommission i två steg, inkl. ett råd. De namn som här är nämnda borgar för att det kommer att bli ett kraftfullt arbete. Det är fråga om människor som har respekt inom sina organisationer och som kan driva idéerna i kommissionens arbete på ett mycket effektivt sätt. Jag tror att det här kommer att bli bra.

Anf. 16 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Också jag vill tacka för den ytterligare information som vi fick. Det är glädjande att organisationsfrågorna skall prioriteras, och jag hoppas att så blir fallet ända ned till den nivå där människorna arbetar, speciellt inom vården. Det är väl ofta inom denna som arbetstagarnas inflytande är minst och som man har de största problemen.

Några av mina frågor fick jag inte svar på. En av dem gällde förläggningen av och inflytandet över arbetstiden. Jag är medveten om att frågan om kvinnors totala situation kanske ligger litet utanför arbetslivet, men samtidigt hänger dessa frågor i hög grad ihop. Vi måste helt enkelt ta hänsyn till kvinnors situation i livet när det gäller att undvika arbetsskador. Det är faktiskt den verklighet som vi lever i, även om en del av den ligger utanför arbetslivet. Det skulle vara intressant att få en kommentar till den frågan.

Anf. 17 BRUNO POROMAA (s):

Herr talman! Också jag tackar för det besked som jag fick på min fråga. Det kan dock även vara av intresse att få höra om inte statsrådet kunde puffa på myndigheterna, så att de prioriterar denna fråga mera än hittills. Såvitt jag vet har frågan varit aktuell under en lång följd av år. Jag tror att gruvarbetarna och deras fackliga organisationer vill få besked på den här punkten.

Anf. 18 ANITA JOHANSSON (s):

Herr talman! Också jag vill tacka arbetsmarknadsministern för synpunkterna i det senaste inlägget. Jag vill bara påpeka att man inte får glömma bort den sociala arbetsmiljön. Frågorna på arbetsmiljöområdet hänger samman med varandra. Jag hoppas också att arbetsmarknadsministern delar min uppfattning att arbetsmiljölagen måste ses över och att vi måste stärka skyddsombudens ställning på arbetsplatsen. Det tror jag är oerhört viktigt.

Anf. 19 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! Till Bruno Poromaa vill jag säga att avsikten är att strålskyddsinstitutet skall lämna redovisningen av sitt uppdrag under våren 1989.

Till Marianne Andersson och Anita Johansson vill jag säga följande. Jag har av tidsskäl inte kunnat läsa upp direktiven till arbetsmiljökommissionen i deras helhet. De är visserligen kortfattade och mycket snärtiga och har ett gott språkligt och sakligt innehåll, men de omfattar ändå nio sidor. Av arbetsmiljökommissionens uppgifter framgår att kommissionen inte bara skall utgå från sådana faktorer som ger upphov till relativt lätt identifierade skador eller sjukdomar utan även från förhållanden av mera sammansatt natur. Det kan handla om en kombination av fysisk arbetsmiljö, arbetets organisation och psykiskt påfrestande inslag i arbetet eller om otillräckligt inflytande över den egna arbetssituationen.

Jag tror att jag därmed har besvarat just det som både Marianne Andersson och Anita Johansson framfört på den punkten.

När det gäller arbetstiderna har vi en arbetstidsutredning som arbetar ytterligare en tid. Jag menar att det i arbetsmiljökommissionens uppgifter ingår att samråda med andra utredningar som är relevanta på området.

Anf. 20 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag sitter faktiskt med i arbetarskyddskommittén, och vi diskuterar där dessa frågor. Jag tycker naturligtvis att det är viktigt med ett samråd i detta sammanhang, men det är också viktigt att man har med dessa frågor från början, eftersom de har en oerhört stor betydelse.

En arbetstidsförkortning blir kanske svår att genomföra, men en stor del av möjligheterna att få människor att åta sig arbete är beroende av deras inflytande över sina arbetstider. Det är viktigt att den frågan tas med i arbetet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Om statens skadeståndsansvar vid fel eller försummelse vid myndighetsutövning

Anf. 21 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Bo Lundgren har i en interpellation ställt följande frågor till mig:

1. Avser regeringen att genomföra förändringar i skadeståndslagstiftningen, så att enskilda medborgare kan erhålla rimliga skadestånd till följd av felaktig myndighetsutövning?

2. Avser regeringen att lägga fram förslag om rätt till skadestånd vid felaktiga beslut om betalningssäkring?

3. Avser regeringen att lägga fram förslag om ersättning för processkostnader i skatteprocessen, då den skattskyldige vinner ett mål, och möjlighet till ersättning även i övrigt?

Britta Bjelle har frågat finansministern vilka åtgärder han avser att vidta för att underlätta för enskilda att få skadestånd när staten har gjort sig skyldig till felbedömning i skatteprocessen. Arbetet inom regeringen är fördelat så, att det är jag som skall svara på Britta Bjelles fråga. Jag besvarar Bo Lundgrens interpellation och Britta Bjelles fråga i ett sammanhang.

Allmänna bestämmelser om statens och kommuners skadeståndsansvar mot enskilda finns i skadeståndslagen. Enligt dessa har staten och kommuner skyldighet att ersätta person- och sakskador som anställda vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Om felet eller försummelsen utgör brott, skall även ren förmögenhetsskada ersättas.

För fel eller försummelse vid myndighetsutövning gäller emellertid särskilda bestämmelser. Staten eller kommun skall i sådana fall ersätta personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada. Ersättningskyldighet föreligger dock bara om de krav har blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning. Det finns också vissa andra begränsningar.

Självfallet är det också så, att en skadelidande bara kan få ersättning för sådana ekonomiska förluster som han kan visa att han haft.

Frågan om statens och kommuners skadeståndsansvar för fel eller försummelse vid myndighetsutövning har uppmärksammats flera gånger på senare tid, bl.a. här i riksdagen. Orsaken har varit vissa fall där enskilda gjort ekonomiska förluster på grund av felaktiga myndighetsåtgärder.

Min principiella uppfattning är att enskilda som drabbas av ekonomiska förluster till följd av fel eller försummelse som begås av företrädare för myndigheter skall få ersättning för det. De nuvarande reglerna innebär i princip att den skadelidande har rätt till sådan ersättning. Reglerna innehåller emellertid vissa begränsningar. Jag vill inte utesluta att dessa begränsningar i en del fall kan medföra mindre tillfredsställande resultat för den skadelidande. Bl.a. kan det finnas rättsområden som företer sådana särdrag att en utvidgning av skadeståndsansvaret på dessa områden kan vara motiverad. Ett sådant område kan vara betalningssäkringslagen. Till den frågan återkommer jag strax.

Enligt min mening finns det därför anledning att på dessa punkter granska skadeståndsreglerna närmare. Jag kommer att låta mina medarbetare i

departementet göra det. Med ledning av vad som därvid kommer fram får man sedan bedöma om det finns skäl att göra några ändringar i regelsystemet.

Vad sedan särskilt gäller rätten till ersättning för skada som drabbar någon till följd av beslut om s.k. betalningssäkring kan jag nämna att betalningssäkringsutredningen i januari i år lade fram ett förslag om att sådan ersättning under vissa förutsättningar skall kunna erhållas, även om fel eller försummelse inte kan läggas det allmänna till last. Förslaget övervägs för närvarande i finansdepartementet. Resultatet av dessa överväganden beräknas kunna redovisas för riksdagen i början av nästa år.

Även frågan om ersättning för processkostnader i skattemål övervägs för närvarande inom finansdepartementet. Till grund för detta ligger ett delbetänkande i ämnet från skatteförenklingskommittén. Också i denna fråga beräknas regeringen kunna redovisa sina överväganden inom kort.

Anf. 22 BO LUNGGREN (m):

Herr talman! Balansen mellan den enskilde medborgaren och staten har efter hand förskjutits kraftigt till den enskildes nackdel. Staten stiftar lagar, tolkar lagar och tillämpar lagar. Vi har haft en utveckling där staten och övriga delar av den politiska sektorn har tagit över alltmer av den enskilde medborgarens ansvar – för övrigt också inkomster, även om den saken inte direkt hör till denna debatt. Ganska naturligt är detta följden av ett långvarigt socialdemokratiskt regeringsinnehav, med tanke på att den ideologi som man bygger sin praktiska politik på präglas av kollektivism, av ett övertagande av ansvar från den enskilde.

Misstag och fel görs inom alla sektorer, och så kommer det alltid att vara. Ju större den offentliga sektorn är, desto fler misstag kommer det naturligtvis att göras där – exempelvis när det gäller felaktig myndighetsutövning. Konsekvenserna kan, med tanke på omfattningen, bli mycket mera vittgående. Det grundläggande måste naturligtvis vara att sträva mot en minskning av antalet misstag och mot en begränsning av verkningarna. Självfallet är det dock nödvändigt att också ge de enskilda människor ersättning som har råkat ut för fel och misstag. Det skall även gälla dem som kommer att råka ut för detta framöver.

Den nuvarande situationen är helt oacceptabel. Det är rent av löjeväckande att personer som har haft långvariga processer och som sedan har fått rätt i dessa kan erbjudas skadestånd i storleksordningen 5 000 kr. Detta är fullkomligt orimligt och, som sagt, näst intill löjeväckande!

Justitieministerns synnerligen otillfredsställande svar präglas av den avvägning mellan den enskildes och statens intressen som ligger i den kollektivistiska politiken. Det som jag har tagit upp i min interpellation har även tagits upp i andra frågor under en lång tid här i riksdagen – ofta med hänvisning, som justitieministern sade, till enskilda fall – är inga nyheter. Visserligen har vi en ny justitieminister. Men handläggarna på departementet har i varje fall ofta sedan länge kunskap om problemen. Det är rimligt att anta att den nuvarande justitieministern har kunnat följa i pressen vad som har hänt med enskilda medborgare. Det är alltså inte fråga om några nyheter, utan det är fråga om väl kända problem. I många år har vi kunnat peka på fall

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

Om statens skadeståndsansvar vid fel eller försummelse vid myndighetsutövning

efter fall i detta sammanhang. Ändå har inga åtgärder vidtagits.

Vi i moderata samlingspartiet har alltsedan 1984 presenterat sammanhängande motioner här i riksdagen i syfte att stärka rättssäkerheten för den enskilde på skatteområdet och på andra områden. Därmed har vi velat åstadkomma en tillfredsställande skadeståndsskyldighet. På senare tid har vi tillsammans med folkpartiet och centern också väckt den här typen av motioner. Det finns alltså en klar inriktning från oppositionens sida i detta avseende.

Om man studerar vad justitieministern egentligen säger i svaret, finner man att detta, som jag sade tidigare, minst sagt är otillfredsställande. I princip anser justitieministern att enskilda som drabbas av ekonomiska förluster till följd av fel eller försummelser som begås av företrädare för myndigheter skall få ersättning. Men det är ingen unik princip. De flesta torde ha den uppfattningen. Det intressanta är vad justitieministern faktiskt tänker göra, med utgångspunkt i den princip hon har.

Litet senare i svaret säger justitieministern: "De nuvarande reglerna innebär i princip att den skadelidande har rätt till sådan ersättning. Reglerna innehåller emellertid vissa begränsningar. Jag vill inte utesluta att dessa begränsningar i en del fall kan medföra mindre tillfredsställande resultat för den skadelidande." Tala om kanslisvenska! Människor har alltså drabbats och människor har mått dåligt, och kommer att fortsätta att må dåligt med nuvarande politik – tala om understatement!

Vidare säger justitieministern att det finns rättsområden där man kanske skall utvidga skadeståndsansvaret. När det gäller de allmänna reglerna säger hon att det finns anledning att på dessa punkter granska skadeståndsreglerna närmare. Men varför har man inte redan gjort det? Dessa problem har ju varit kända länge.

Justitieministern säger också att man sedan får bedöma om det finns skäl att göra några ändringar i regelsystemet. Men varje människa som följer vad som händer i det verkliga livet inser ju att regelsystemet måste ändras. Jag skall därför ge justitieministern chansen att faktiskt försöka åstadkomma en politisk viljeförklaring, för annars måste man ju dra slutsatsen att den här regeringen är totalt ointresserad av de problem som enskilda människor ställs inför när de råkar ut för felaktig myndighetsutövning. Skall ett för den enskilde skäligt skadestånd utgå vid felaktig myndighetsutövning? Skall ett för den enskilde skäligt skadestånd utgå vid felaktiga beslut om betalnings-säkring? Skall en skattskyldig få ersättning för sina kostnader i de fall han vinner ett skattemål och alltså redan från början hade rätt mot de myndighetskrav som ställts på ett eller annat sätt?

Anf. 23 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Vi i Sverige har generösa regler när det gäller att använda tvångsmedel mot enskilda, och till viss del behövs naturligtvis dessa regler. Men reglerna är också utformade så att det i ett inledningsskede av en utredning kan vara svårt att avgöra hur mycket tvångsåtgärder som skall tillgripas. Vissa beslut kan vara riktiga från början men sedan visa sig vara felaktiga. I det perspektivet är det angeläget att framhålla att en viktig del av den enskildes

rättsskydd är möjligheten att få ersättning av stat och kommun för skada som den enskilde lider på grund av felaktig myndighetsutövning.

Man får inte heller glömma bort att staten kan förorsaka skada också utanför begreppet myndighetsutövning. Det är inte heller ovanligt att beslut kan vara riktiga men ändå förorsaka skada för utanförstående tredje man. Tyvärr har statens skadeståndsansvar emellertid försetts med en rad inskränkningar, och det betyder att det allmänna i praktiken går fritt från skyldigheter att ersätta skador. JK, som företräder staten i dessa fall, tillämpar dessutom en praxis som kännetecknas av stor återhållsamhet både vad gäller att medge att skadeståndsskyldighet föreligger och vid beräkning av skadeståndens storlek. Den numera välkände bilhandlaren Alvgard i Vimmerby är ett skolexempel på detta. Han har varit anhållen två gånger. Det gjordes husrannsakan i hans bostad. Det hölls en presskonferens, vilken gjorde att hans situation blev känd, och länsrätten beslutade om betalnings-säkring. Sedermera blev Alvgard aldrig åtalad, och ärendet avskrevs. Men hela Alvgards affärsverksamhet gick i kras, och hans anseende blev skamfilat.

När han då vände sig till JK och ville ha ersättning av staten därför att staten förorsakat honom stor skada fick han 5 000 kr. för att han varit anhållen – det var allt. Det är inte nog med att 5 000 kr. är ett lågt belopp för en som oskyldigt anhållits, utan till detta skall också läggas att den som varit anhållen mindre än 24 timmar inte får någon ersättning alls, trots att även ett kort anhållande i vissa fall kan åstadkomma skada för den enskilde.

Alvgard var inte nöjd med sin utdelning utan stämde staten, och då konstaterade domstolen helt följdriktigt att någon tjänsteman inte hade gjort sig skyldig till sådant fel eller försummelse som skadeståndslagen kräver för att staten skulle bli ersättningsskyldig. Alvgard fick ingen kompensation för sina förluster. Vidare konstaterade domstolen att den presskonferens som hölls i polishuset angående Alvgard inte utförts av åklagaren i hans myndighetsutövning och därför inte kunde vara grund för skadeståndsanspråk.

Alvgards situation visar att skadeståndsansvaret när det gäller skada som vållats av staten är föråldrat och oacceptabelt.

Ett annat exempel som pekar på samma sak var när konsumentverket sände ut pressmeddelande av vilket man fick intrycket att polymervaxmedel var oanvändbart eller i varje fall underlägset traditionella bitvaxmedel. Det var ett oriktigt påstående. Företaget som tillverkade polymervaxmedel fick en kraftig nedgång i sin försäljning i anledning av pressmeddelandet och krävde staten på ersättning. Högsta domstolen, som slutgiltigt prövade målet, menade att pressmeddelandet inte var myndighetsutövning och att företaget därför inte kunde få någon ersättning.

I går redovisade Ekot ett liknande ärende, som handlade om företaget Mora-lax. Där skulle staten genom slarv ha förorsakat att fiskeristyrelsen smittklassat laxodlingen och därigenom gjort det nästintill omöjligt för företaget att överleva. Företaget har stämt staten på skadestånd. Förmodligen får det inte heller någon ersättning. Det finns alltså många enskilda individer och företag som drabbats av skada som förorsakats av staten, men eftersom reglerna är så restriktiva är det svårt att få någon ersättning.

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

Om statens skadeståndsansvar vid fel eller försummelse vid myndighetsutövning

Här menar vi i folkpartiet att det är angeläget att reglerna ändras så att enskilda och företag, som lider skada genom slarv och okunnighet från myndigheternas sida, får ett fullgott skydd.

Statsrådets svar på denna punkt är, såvitt jag förstår, ordagrant hämtat från JK:s yttrande till lagutskottet. Yttrandet är en helomvändning från regeringens sida, vilket vi naturligtvis välkomnar. Numera erkänns alltså att en utvidgning av skadeståndsansvaret kan vara motiverad.

Mot den bakgrunden vill jag fråga statsrådet: Varför då inte tillsätta en statlig utredning som får i uppgift att försöka åstadkomma ett bättre skadeståndsskydd för enskilda och företag, i stället för att, som statsrådet säger, denna fråga skall behandlas inom departementet? Vi i folkpartiet tycker att det är en alldeles för viktig fråga för att stanna inom departementet.

Anf. 24 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Nu är det debatt angående skadeståndsfrågorna igen, och jag noterar med tacksamhet att justitieministern är här – i en interpellationsdebatt är hon härtill nödd och tvungen. Jag kanske samtidigt skall säga att jag tänker mera på ett annat talesätt: Bättre sent än aldrig.

Denna debatt är angelägen. Jag noterar också med tacksamhet att justitieministern nu bekänner sig till den huvudprincip som innebär att staten skall ta ett ansvar för sin felaktiga myndighetsutövning. Det är bra, men det förpliktar också.

Begränsningarna för statens skadeståndsansvar är många. Jag noterar att justitieministern själv är kritisk till dessa begränsningar. Då kräver logiken att hon kommer med några konkreta ändringsförslag, men de lyser verkligen med sin frånvaro.

För att få en anknytning mellan den debatt som vi höll i onsdags och debatten här i dag skall jag upprepa fyra angelägna frågor, som då inte fick något svar men som nu rimligen bör få svar av justitieministern.

1. Vad är det för fel med en generös rättsregel när det gäller att ersätta oskyldiga vid felaktig myndighetsutövning?
2. Varför skall staten vara skadeståndsskyldig endast vid grava felbedömningar av myndigheterna?
3. Varför skall en oskyldig företagare behandlas sämre än en annan skadelidande medborgare?
4. Varför skall en oskyldig kunna sitta anhållen eller häktad under 24 timmar utan att få en enda krona i ersättning från staten?

Dessa frågor kräver positiva svar, annars blir justitieministerns tal bara vackert tal och fagra löften.

Jag ser i interpellationssvaret att justitieministern aviserar någon delöversyn på vissa områden, där det skulle vara särskilt angeläget att förbättra förhållandena. Det är oklart och diffust, och det kräver en konkretisering: Vilka områden tänker justitieministern på? Om hon plockar fram dem kan vi titta på dem – jag är säker på att jag kan lägga till ytterligare några.

Slutsatsen i detta sammanhang är att det bör tillsättas en parlamentarisk utredning. Det här är ett typiskt lämpligt ämne där parlamentariker går in

och ser hur staten skall ta ansvar för skador som oskyldiga medborgare har drabbats av. Många departementsutredningar är bra – det är en sak – men det är fel att ta upp detta ämne den departementala vägen.

Låt mig till slut rikta en angelägen vädjan till justitieministern, som nu har chansen att verkligen visa sin positiva inställning till den här saken, inte bara i ord utan även i handling. Inför en säkerhetsventil, skadeståndsrättsligt! Det innebär att det, i de fall det kan konstateras att den lag vi har, med de begränsningar som gäller, leder till ett rättsligt nej till skadeståndsansvar, faktiskt finns en möjlighet att skapa en säkerhetsventil som ger ett, jag kan kalla det socialt ja. Med det menar jag, att om situationen har blivit sådan till följd av det felaktiga myndighetsbeslutet, att den skadelidandes – företagare eller enskild person – möjligheter att försörja sig har allvarligt äventyrats av denna skada eller ersättningsbehovet annars, med hänsyn till hans ekonomiska villkor och omständigheterna i övrigt, framstår som särskilt angeläget, skall man kunna säga ja. Det är inte svårt, justitieministern, att införa en sådan säkerhetsventil. Det skulle visa att det finns realiteter bakom en positiv inställning från justitieministerns sida när det gäller skadeståndsansvaret vid felaktig myndighetsutövning.

Anf. 25 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Jag delar Bo Lundgrens uppfattning att inga fel skall begås vid myndighetsutövningen och att effekterna av de fel som kan uppstå skall undanröjas. Däremot är Bo Lundgrens påstående att den skadelidande i princip inte har rätt till någon ersättning fel. Det förhåller sig precis tvärtom. I princip har de skadelidande i alla de fall Bo Lundgren nämner rätt till ersättning.

Men i fråga om statens skadeståndsansvar har flera talare påpekat att det är nödvändigt med vissa begränsningar i det allmänna skadeståndsansvaret. I onsdagens debatt i kammaren anslöt sig också flertalet debattörer till denna uppfattning. Det ansåg i onsdags även företrädarna för oppositionen, vill jag notera. Vad frågan nu gäller är vilken omfattning undantagen skall ha. Som jag har uttalat i mitt svar, är jag beredd att se närmare på de problem som har aktualiserats både tidigare och under senare tid.

Bo Lundgren och Bengt Harding Olson har bett mig att närmare precisera vilka åtgärder jag är beredd att vidta och på vilka områden jag är beredd att göra ändringar. Det man kan ha anledning att se närmare på beträffande de ifrågavarande skadeståndsreglerna är i första hand hur begreppet myndighetsutövning har bestämts och vilka följder det får. Man kan också ha anledning att överväga följderna av den indelning av skadeståndsgrunderna som görs i reglerna om det allmännas skadeståndsansvar. Vidare kan det, som jag sade tidigare, finnas särskilda rättsområden som företer sådana särdrag att en utvidgning av skadeståndsansvaret på de områdena kan vara motiverad.

Med anledning av Bengt Harding Olsons frågor kan jag säga att alla de frågor som han nämnt kommer att granskas närmare. Men det vore fel av mig att nu, före det arbetet, uttala mig om hur lösningarna skall se ut.

Jag noterade med glädje att Britta Bjelle ansåg, till skillnad från Bo Lundgren, att vi i Sverige har generösa ersättningsregler. Jag kan tyvärr inte

Om statens skadeståndsansvar vid fel eller försummelse vid myndighetsutövning

gå in på de enskilda fall som Britta Bjelle yttrade sig om. Men jag vill upprepa att jag tycker att vissa effekter av de regler vi har i dag i de uppmärksammade fallen har varit orimliga. Det är också skälet till att jag anser att vi måste se närmare på regleringen.

Tvärtemot vad några påstod nyss har det länge varit regeringens ambition att successivt undersöka om det behövs förändringar i reglerna. Detta är inte en fråga som inte har varit föremål för överväganden. På några områden har arbetet redan pågått en tid. Det gäller t.ex. betalningssäkring. På andra områden kommer vi att se närmare på saken efter hand som vi har andra skäl att se över lagstiftningen. I samband med att vi överväger frågan om nya regler om tjänsteansvar framstår det också som naturligt att se på reglerna för det allmännas skadeståndsansvar.

Det är särskilt en av Bengt Harding Olsons frågor jag känner att det är angeläget att besvara. De andra är litet svårare att direkt svara på utan att det mynnar ut i ett juridiskt seminarium. Den fråga jag vill besvara gällde rätten att få ersättning om man varit häktad eller anhållen under 24 timmar. De regler vi har i 1974 års lag om ersättning vid frihetsinskränkningar ger möjlighet att få ersättning i de situationerna. Det kan t.o.m. sägas att staten har ett strikt ansvar i de fallen, oberoende av om något fel begåtts från myndighetens sida eller inte.

Anf. 26 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Britta Bjelle nämnde några konkreta exempel i sitt inlägg tidigare. De finns många, för allmänheten namnlösa, personer som är hårt drabbade. Det är uppenbart att många fortfarande kommer att kunna drabbas, för den möjliga omsvängning man med en välvillig tolkning skulle kunna utläsa av justitieministerns svar tar så lång tid att fler hinner drabbas.

Det allmännas skadestånd kan diskuteras med rent formell juridisk terminologi. Det kan sägas att i princip har en människa som lider skada till följd av myndighetsutövning, med vissa restriktioner, rätt till skadestånd. Ett problem är att det skadeståndet är så litet, att man i realiteten kan säga att principen inte existerar. På de två områden jag har ställt frågor om, betalningssäkring och skatteprocess, finns det inte en princip i dag. Den person som i dag tvingas driva en skatteprocess i steg efter steg genom olika instanser, och kanske vinner målet i alla instanser, får ingen som helst ersättning för sina kostnader. Detta har diskuterats i riksdagen under 4-5 år tidigare, med konkreta förslag. Så lång tid behöver det rimligen inte ta.

Samma sak gäller betalningssäkringsfallen. Den som råkar ut för betalningssäkring på felaktig grund får inte automatiskt en vettig ersättning. Det är inte några symboliska ersättningar det är fråga om. Det handlar om att staten skall ta sitt fulla ansvar, med tanke på den övermakt staten har gentemot den enskilda människan.

Jag har fortfarande inte riktigt klart för mig om justitieministern faktiskt tänker engagera sig tillräckligt mycket i detta avseende. Det måste nu deklarerats att regeringen tycker, liksom oppositionen på den borgerliga sidan, att kostnader för en vunnit skatteprocess automatiskt skall ersättas. Sedan kan detaljutformningen av reglerna, skälighetsbedömning och annat diskuteras. Vi tycker att den drabbade, så fort betalningssäkringen visat sig

bygga på felaktiga grunder, automatiskt skall ha skadestånd. Sedan kan detaljerna utformas. Det är den typen av viljeytring jag skulle vilja ha från justitieministern. Det får vi uppenbarligen inte.

Det finns ytterligare ett skäl för att ha denna typ av skadestånd och ersättningar vid kostnader för processer. Förutom att man får ett bättre tjänsteansvar hjälper det till att undvika fel och misstag. Då vet tjänstemannen att det kommer att kosta staten, dvs. den han företräder, alltför mycket, och det leder i sig till en restriktivare tillämpning av de regler som bör tillämpas restriktivt.

Anf. 27 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Jag förstår inte hur justitieministern kunde missuppfatta mig så totalt. Jag sade att vi har generösa regler när det gäller att använda tvångsmedel i Sverige, t.ex. häktning, anhållande, betalningssäkring, bevisssäkring och annat. Detta gör det så oerhört viktigt att se till att stat och kommun har ersättningsskyldighet gentemot dem som drabbas beroende på felaktiga beslut eller på grund av att situationen under ärendets gång förändras så att man upptäcker att beslutet var felaktigt från början. Med den typ av tvångsregler vi har måste vi också ha generösa regler när det gäller skadeståndsanspråk, och det har vi inte.

Det är i och för sig lovvärt att regeringen ändå konstaterar att det föreligger områden där man borde göra någonting. Den erkänslan har jag då inte hört talas om förr, så det är bra. Men då måste man fundera över vilka områden som det är viktigt att se över. Justitieministern har redan sagt att det gäller bl.a. myndighetsutövning, vilket är helt riktigt. Ett par av de exempel jag anförde visar att myndighetsbegreppet har gjort det omöjligt i vissa lägen att få skadestånd, trots att det är offentliga tjänstemän som på ett eller annat sätt har medverkat till att skadan har uppstått. Det finns också andra områden – Bo Lundgren har räknat upp många av dem.

När man väl har upptäckt – kanske på grund av JK:s yttrande – att man måste gå ett steg längre är det beklämmande att höra att tjänstemän inom departementet skall se över dessa frågor. Det gäller ju frågor inom många olika områden där det är viktigt att ingripa. Då det gäller betalningssäkring finns det i och för sig ett förslag, som också justitieministern hänvisar till, och finansdepartementet kanske så småningom kommer att lägga fram ett förslag om detta. Men det är inte heller bra, det är alldeles för restriktivt, och i betänkandet sägs att beroende på de restriktiva regler som i övrigt gäller för statens ersättningsskyldighet kan man inte på detta område införa några särskilt generösa regler.

Alltså behövs det ett vidare grepp, och där borde parlamentarikerna få vara med och tycka.

Anf. 28 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Socialdemokratiska partiet och justitiedepartementet är på full reträtt i denna fråga, det är alldeles klart, och vi skall tacka bl.a. JK för det. När JK uttalade sig första gången var JK lika ljum och ointresserad som regeringen på denna punkt. Jag lyckades faktiskt skapa möjlighet att få ett nytt yttrande från JK; ämbetet hade då bytt innehavare. Den nya innehava-

ren hade en mera nyanserad syn på dessa frågor. Då, men först då, blev regeringen intresserad av att göra delöversyner. Det är bra att man har kommit så långt. Men nu är det dags att fortsätta och det rejält! Vår nya justitieminister har en enorm chans att nu visa handlingskraft, förståelse och inlevelse i de situationer som de drabbade människorna hamnar i.

Det är en tidsfråga när inte längre en frivillig ändring kan ske. Vpk har redan signalerat – och det kan justitieministern inte vara okunnig om – att man överväger att ändra sin inställning, och då blir socialdemokraterna plötsligt i minoritet. Då är det inte längre intressant vad justitieministern vill utan det är riksdagen som avgör. Det skall bli en samlad parlamentarisk översyn. Detta är den enda lösningen på problemet.

Därutöver har jag vädjat om att man nu direkt skall göra en förbättring av skadeståndslagen i avvaktan på resultatet av den parlamentariska utredningen. Det är inte svårt. Jag har t.o.m. angivit hur lagtexten skall se ut. Det är bara att föra in en extra paragraf rörande denna fråga. Inför alltså en säkerhetsventil så att staten inte kör över enskilda medborgare, som oskyldigt dessutom blir ekonomiskt utblottade. Det minsta staten och justitieministern kan göra är att svara ja på denna sista vädjan, ja till en säkerhetsventil. Det skulle glädja mig, justitieministern, men också alla andra som är intresserade av denna fråga. Det är många och det blir allt fler.

Anf. 29 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman: Bo Lundgren säger att det tar alltför lång tid att ändra lagar och få reformer till stånd och att många hinner drabbas under tiden. Ja, Bo Lundgren, det gör det. Men frågorna är komplicerade och kräver noggranna överväganden. Bo Lundgren, vars parti annars ofta kritiserar regeringen för att inte ha tänkt igenom framlagda lagförslag, borde vara nöjd med att förslagen blir föremål för ett grundligt lagstiftningsförfarande, och sådant tar litet tid.

Bo Lundgren kan vidare vara övertygad om att jag kommer att vara tillräckligt engagerad i dessa frågor. Till skillnad från moderaterna har socialdemokraterna alltid värvat om den enskilde och den enskildes intressen. Min bakgrund som konsumentföreträdare gör att jag är van att se till den enskildes intressen i sådana här sammanhang och anlägga just det enskilda intressets perspektiv på saker och ting.

Jag noterar att Britta Bjelle och jag tycks vara överens om att vi skall se närmare på dessa frågor. Vi tycks också vara överens om vilken inriktning arbetet bör ha.

Till Bengt Harding Olson vill jag säga att regeringen inte är på reträtt. Som jag tidigare nämnde har vi sedan en tid tillbaka bedrivit ett arbete härvidlag inom särskilda delområden. Nu går vi vidare med nya frågor. Jag utesluter inte, och här riktar jag mig även till Britta Bjelle som tog upp frågan, att det efter ett departementsarbete och en genomgång kan bli aktuellt att fortsätta arbetet i vissa delar på ett annat sätt än genom att enbart arbeta inom departementet.

Anf. 30 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! De skilda synsätten när det gäller politiker och politikernas roll gentemot enskilda medborgare framgick av vad som undslapp justitieministern när hon sade att hon tidigare varit konsumentföreträdare. Det är ändå så att de enskilda människorna är konsument. Samma synsätt präglade socialdemokraterna när de i en affischkampanj för något år sedan sade att här skall vi ta marknadskrafterna i örat. Vad är marknadskrafter? Jo, det är konsument, människor, enskilda människor. Den kollektivistiska synen lyser igenom när justitieministern talar om att hon tidigare varit konsumentföreträdare.

Man skall självfallet noggrant belysa alla aspekter och konsekvenser i ett lagstiftningsarbete. Men det är litet lustigt att när det gäller att få fram lagar som skulle kunna medge skadestånd till enskilda människor som drabbas av felaktig myndighetsutövning, liksom när det gäller att få fram en förhållandevis okomplicerad lagstiftning gällande ersättning i skattemål eller regler för betalningssäkring, då tar det lång tid. Det måste man förbereda under många många år. Men när finansministern i den socialdemokratiska regeringen vill ta av svenska folket 17 miljarder kronor i pensionssparade pengar, då behöver man inte ens lyssna på remissinstanser. Då skall det drivas igenom snabbt för det är ju staten, det kollektiva, som skall ha pengarna och de enskilda skall vänta. Det belyser också den stora skillnad som finns mellan borgerliga och socialistiska partier.

Jag lämnar skadeståndslagen, som framför allt Bengt Harding Olson har tagit upp, åt sidan för tillfället, för där kan det kanske på grund av den parlamentariska situationen ske vissa förbättringar. Men det framgår alldeles klart av svaret att det är fråga om en reträtt. Det är ingen positiv aktion, utan man tvingas av omständigheterna att retirera. Det är självklart för de flesta som har följt debatten.

I fråga om det som rör mitt egentliga sakområde i riksdagen, skatteområdet, har man inte gjort särskilt mycket. Det finns en del kommittéförelag, som är alltför litet omfattande och mycket restriktiva, men inte ens de har förelagts riksdagen.

På propositionslistan fanns antydningar om någon form av proposition när det gäller kostnader i skatteprocessen. Där är sakläget det att staten, som stiftar och tillämpar lagen, har stora resurser gentemot vad skattebetalarna har. Framför allt har människor med små inkomster svårt att klara sig, eftersom de inte får ersättning för sina kostnader om de driver ett mål. Hur många är det inte, justitieministern, som avstår från att fortsätta sin rättsliga tvist med staten därför att de inte har råd att driva en process?

När kommer förslag om ersättning för kostnader i skattemål, vid felaktiga beslut om betalningssäkring m.m.?

Anf. 31 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Jag kan inte låta bli att konstatera att konsumentverket inte höjde ett enda litet finger när de kollektiva hemförsäkringarna infördes, trots att det i konsumentlagen finns begränsningar som gjorde att det inte passade in med kollektiva hemförsäkringar. Men då var den enskilda individens intresse av att få välja försäkring ganska långt borta.

Prot. 1988/89:32
25 november 1988

Om statens skadeståndsansvar vid fel eller försummelse vid myndighetsutövning

Detta har inte med dagens debatt att göra, men jag nämner det därför att justitieministern anförde att hon har ett förflutet som konsumentföreträdare. Vidare var det så att företaget som råkade illa ut figurerade i ett pressmeddelande från konsumentverket som inte var strikt korrekt.

När det sedan gäller påståendet att socialdemokraterna alltid värnar om den enskilde håller jag med Bo Lundgren, som gång på gång har påtalat att det är precis tvärtom. De kollektiva hemförsäkringarna är ett typexempel på att man prioriterar kollektiva lösningar framför enskilda.

Jag blev faktiskt litet förvånad över svaret på Bo Lundgrens frågor, som är väldigt intressanta och som jag också har velat engagera mig litet i. Jag tänker då på frågorna om betalningssäkringsutredningen och om ersättning för processkostnader i skattemål. I båda de fallen hänvisar justitieministern till finansdepartementet och berör inte frågorna särskilt mycket.

Nåväl, jag noterar i och för sig med glädje att vi här har fått ett halvt löfte om att det nu skall komma till stånd en utredning som skall se över skadeståndslagen. Det enda jag vill säga om det löftet är att man lika gärna kunde starta en utredning omedelbart. Att först sitta på departementet och pillra med frågorna betyder bara att det tar mycket, mycket längre tid.

Anf. 32 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Först till Britta Bjelle: Kollektiva försäkringar är till fördel för den enskilda individen.

Sedan till Bo Lundgren: Förslag som rör kostnader i skattemål kommer mycket snart, kanske redan efter jul.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1988/89:N10 och N11 till näringsutskottet

1988/89:Sk29–Sk34 till skatteutskottet

1988/89:Jo14–Jo16 till jordbruksutskottet

6 § Anmäldes och bordlades

Proposition

1988/89:60 om kontroll genom teknisk provning och om mätning

7 § Anmäldes och bordlades

Förslag

1988/89:11 Riksdagens förvaltningskontors förslag till lag om ändring i instruktionen (1983:1061) för riksdagens förvaltningskontor

8 § Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden

1988/89:KU2 Vilande grundlagsändringar m.m.

1988/89:KU6 Förlängning och utvidgning av frikommunförsöket

1988/89:KU7 Normgivning m.m.

1988/89:KU8 Rösträtt och valbarhet, m.m.

Finansutskottets betänkande

1988/89:FiU6 Riksdagens revisorers verksamhet under budgetåret 1987/88

Skatteutskottets betänkande

1988/89:SkU9 Skattefrihet för vissa utbetalningar från Österrike

Lagutskottets betänkanden

1988/89:LU6 Utländska förvärv av fast egendom m.m.

1988/89:LU8 Höjning av ansvarsbeloppet vid trafikskador

1988/89:LU9 God man och förvaltare

1988/89:LU10 Olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden

Utrikesutskottets betänkanden

1988/89:UU5 Krigsmaterielexport

1988/89:UU12 Upprättande av en nordisk utvecklingsfond för kreditgivning
till u-länder

Kulturutskottets betänkande

1988/89:KrU8 Tilläggsbudget I för budgetåret 1988/89

Utbildningsutskottets betänkanden

1988/89:UbU1 Svenskundervisning för invandrare m.m.

1988/89:UbU2 Vissa läroplansfrågor

1988/89:UbU3 Teckenspråksundervisning m.m.

1988/89:UbU4 Vissa skolfrågor

Trafikutskottets betänkande

1988/89:TU3 Öresundsförbindelserna

Jordbruksutskottets betänkanden

1988/89:JoU2 Fiske

1988/89:JoU3 Trädgårdsnäringen

1988/89:JoU4 Vattenlagen

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden

1988/89:AU4 Medbestämmande i arbetslivet

1988/89:AU5 Facklig verksamhet

Meddelades att följande frågor framställdes

den 24 november

1988/89:289 av *Stina Eliasson* (c) till statsrådet Odd Engström om huvudmannskapet för folkbokföringen:

I proposition 1988/89:158 om ny organisation för folkbokföringen bedömde föredragande statsrådet att en flyttning av ansvaret för folkbokföringen från svenska kyrkan till de lokala skattemyndigheterna skulle innebära en ökad belastning på statsbudgeten med 250 milj. kr. Någon säker ekonomisk bedömning av förslagets konsekvenser fanns dock inte. Efter beslutet har också uppgifter framkommit som tyder på att reformen blir avsevärt dyrare. Bl.a. har de lokala skattemyndigheterna beräknat att behovet av nya tjänster uppgår till 1 200 – till största delen måste det bli fråga om nyrekryteringar.

Finansministern har vid upprepade tillfällen betonat att reformer måste finansieras och att "ekonomiskt lättsinne" ej kan accepteras. Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till statsrådet Engström.

Är regeringen beredd att ompröva beslutet om ändrat huvudmannskap för folkbokföringen, om reformen innebär en ökad ekonomisk belastning på statsbudgeten i förhållande till vad som redovisades vid riksdagens beslut?

1988/89:290 av *Marianne Jönsson* (c) till statsrådet Odd Engström om huvudmannskapet för folkbokföringen:

Riksdagens majoritet har på regeringens förslag fattat ett principbeslut om flyttning av huvudmannskapet för folkbokföringen från svenska kyrkan till de lokala skattemyndigheterna. Samtidigt innebar riksdagens beslut att försäkringskassorna skulle ges en aktiv roll inom den nya folkbokföringsorganisationen. Enligt beslutet har också en kommitté tillkallats med uppgift att lämna förslag till den närmare utformningen av de åtgärder som det förändrade huvudmannskapet kan föranleda.

Av pressuppgifter framgår emellertid att det råder oenighet inom berörda organ om hur riksdagens beslut skall tolkas, bl.a. avseende den roll försäkringskassorna skall ha.

Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till statsrådet Engström:

Kan statsrådet redogöra för regeringens tolkning av innebörden i riksdagens beslut om det ändrade huvudmannskapet för folkbokföringen?

10 § Kammaren åtskildes kl. 12.04.

In fidem